

Η αρχαιολογική ανασκαφή του Διεθνούς Πανεπιστημίου της Ελλάδας στο Νέο Ρύσιο Θεσσαλονίκης

Η πρώιμη ιστορία μας

Μανόλης Μανωλεδάκης
Αναπληρωτής Καθηγητής Κλασικής Αρχαιολογίας
Διευθυντής της ανασκαφής του ΔΙΠΑΕ στην «Τράπεζα Νέου Ρυσίου - Καρδίας»

Γενική άποψη της «Τράπεζας Νέου Ρυσίου - Καρδίας».

Το 2016 το Διεθνές Πανεπιστήμιο της Ελλάδας (ΔΙΠΑΕ), και συγκεκριμένα η τότε Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών (σήμερα Σχολή Ανθρωπιστικών, Κοινωνικών και Οικονομικών Επιστημών), που εδρεύει στη Θέρμη, ξεκίνησε συστηματική εκπαιδευτική ανασκαφή έξω από το χωριό Νέο Ρύσιο, 17 χιλιόμετρα νοτιοανατολικά της Θεσσαλονίκης. Η ανασκαφή, που κατά τα πέντε πρώτα χρόνια της χρηματοδοτήθηκε από το Ίδρυμα «Αλέξανδρος Ωνάσης», έχει δύο βασικούς στόχους, έναν εκπαιδευτικό και έναν ερευνητικό. Αφενός επιδιώκεται να εκπαιδευτούν οι φοιτητές των Μεταπτυχιακών Προγραμμάτων Σπουδών «MA in

The archaeological excavation by the International Hellenic University in Neo Rysio, Thessaloniki

Our early history

Manolis Manoledakis
Associate Professor of Classical Archaeology
Head of the excavation by IHU
at "Trapeza of Neo Rysio -Kardia"

General view of "Trapeza of Neo Rysio -Kardia"

In 2016, the International Hellenic University (IHU) and in particular the School of Humanities (today School of Humanities, Social Sciences and Economics), in Thermi, started the systematic educational excavation outside the Neo Rysio village, 17 kilometres southeast of Thessaloniki. The excavation, funded by the "Alexandros Onassis" Foundation during the first two years, serves two basic functions, education and research. It aims to educate the students from the MA in the Classical Archaeology and the Ancient History of Macedonia programme, taking place since 2016, which started the excavation, and the MA in Black Sea and Eastern

the Classical Archaeology and the Ancient History of Macedonia», που λειτουργεί από το 2016 και στο πλαίσιο του οποίου ξεκίνησε η ανασκαφή, και «MA in Black Sea and Eastern Mediterranean Studies», που λειτουργεί από το 2010. Συγκεκριμένα, το μάθημα της ανασκαφής προσφέρεται ως επιλεγόμενο για όσους επιθυμούν να ειδικευθούν στην αρχαιολογία, η οποία αποτελεί κατεύθυνση ειδίκευσης και στα δύο Προγράμματα. Αφετέρου, σε ερευνητικό επίπεδο, η ανασκαφή στοχεύει να συμβάλει στην αύξηση των γνώσεών μας για την ανθρώπινη δραστηριότητα στην ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλονίκης, πολύ πριν την ίδρυση της πόλης από τον Κάσσανδρο το 316/5

π.Χ., σε μια εποχή δηλαδή που παραμένει ιδιαίτερα σκοτεινή για την περιοχή, λόγω της έλλειψης τόσο γραπτών όσο και αρχαιολογικών μαρτυριών.

Η θέση

Η θέση στην οποία πραγματοποιείται η αρχαιολογική ανασκαφή ονομάζεται «Τράπεζα Νέου Ρυσίου - Καρδίας». Ο αρχαιολογικός όρος «τράπεζα» αναφέρεται σε λόφο που έχει επίπεδη κορυφή και κατά κανόνα απότομα πρανή. Τα πλατώματα τέτοιων λόφων χρησιμοποιούνταν ευρέως για τη δημιουργία οικισμών κατά τους πρώτους ιστορικούς χρόνους. Το συμβατικό της όνομα η συγκεκριμένη «τράπεζα» το έχει δανειστεί από τα δύο γειτονικά χωριά, το Νέο Ρύσιο και

Η ομάδα της ανασκαφής (αρχαιολόγοι, φοιτητές, εργάτες) του 2018. The excavation team (archaeologists, students, workers) in 2018.

Σχεδιαστική αποτύπωση ενός από τους τομείς της ανασκαφής. Διακρίνεται ευθύς δρόμος που χωρίζει οικοδομήματα. Μικρότεροι δρόμοι τον συναντούν επάνω και κάτω δεξιά. Mapping of a section from the excavation. The straight line of a street between the buildings is visible. Side streets cross it on top and bottom right.

Mediterranean Studies, taking place since 2010. In particular, the excavation course is an elective for those majoring in Archaeology, which is a qualification course in both programmes. On the other hand, in research, this excavation aims to enrich our knowledge regarding human activities in the wider area of Thessaloniki

long before the city was created by Cassandrus in 316/5 B.C.E., a time that remains quite dark due to the lack of written and archaeological testimonies.

The site
The site of the dig is called "Trapeza of Neo Rysio - Kardia". The archaeological term "trapeza" refers to a

Φοιτητές και προσωπικό την ώρα της ανασκαφής.
Students and staff during the excavation.

την Καρδία, τα διοικητικά όρια των οποίων τη διασχιζούν. Η «Τράπεζα Νέου Ρυσίου - Καρδίας» καλύπτει έκταση περίπου 14 στρεμμάτων και έχει οβάλ σχήμα, με κατεύθυνση που ελάχιστα αποκλίνει από τον άξονα βορρά-νότου. Περιβαλλόμενη από βαθιά ρέματα από τα ανατολικά και τα δυτικά, η θέση υψώνεται περί τα 137 μέτρα από την επιφάνεια της θάλασσας και είναι προικισμένη με μια εντυπωσιακή θέα προς όλα τα απαραίτητα σημεία για έναν οικισμό της περιοχής, δηλαδή προς τον Θερμαϊκό κόλπο, την εύφορη κοιλάδα του Ανθεμούνα σχεδόν στο σύνολό της, τους περισσότερους σύγχρονους της οικισμούς, αλλά και το φρούριο της κορυφής του όρους Χορτιάτη (του αρχαίου Κισσού), γνωστό για την αμυντική

του σημασία για την ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλονίκης από την Αρχαϊκή εποχή μέχρι τον Μεσαίωνα. Η δεύτερη σημαντική ιδιαιτερότητα της θέσης είναι η μορφολογία της, τουλάχιστον έτσι όπως σώζεται σήμερα. Συγκεκριμένα, η «τράπεζα» αποτελείται από δύο επίπεδα υψομετρικής διαφοράς 3 μέτρων, την «Άνω» και την «Κάτω Τράπεζα». Ανάμεσά τους είναι ορατή μια εν μέρει φυσική και εν μέρει χτιστή κατασκευή, η οποία περιβάλλει την Άνω Τράπεζα σε ολόκληρη την περιφέρειά της, για περίπου 450 μέτρα. Αποτελείται ουσιαστικά από τον φυσικό βράχο, πάνω στον οποίο όμως υπάρχουν σαφή ίχνη τοικοδομίας. Η διαμόρφωση αυτής της εικόνας συντελέστηκε σε αδιευκρίνιστη προς το παρόν

Μέχρι στιγμής, η ανασκαφή έχει αποκαλύψει με βεβαιότητα έναν οικισμό, που διέθετε οικοδομήματα με διάφορα δωμάτια, καθώς και δρόμους που τον χώριζαν σε οικοδομικά τετράγωνα.

Δορυφορική φωτογραφία (από το Google) της θέσης. Διακρίνονται οι μέχρι στιγμής ανασκαμμένοι χώροι.
Satellite image (from Google) of the site. Excavated areas are visible.

Until now, the excavation has revealed with certainty a settlement that comprised buildings with many rooms, and streets dividing it into building blocks.

mound with a flattened surface and usually steep slopes. The plateaus on such hills were widely used for settlements during the early historical ages. The conventional name of this "trapeza" comes from the two neighbouring villages, Neo Rysio and Kardia, as it is crossed by their administrative borders. "Trapeza of Neo Rysio - Kardia" covers an area of about 14 stremmas and is oval in shape, slightly diverging from the north-south axis. Surrounded by deep streams from the east and west, the site is located at a height of 137 metres above sea level and enjoys an impressive view of every point necessary for a settlement in the area, that is of the Thermaic Gulf, the fertile valley of Anthemus almost completely, most of its coeval settlements

as well as the fortress on top of mount Chortiatis (Kissos in Antiquity), which was famous for its defensive role in the area of Thessaloniki from the Archaic eWra until the Middle Ages. The second significant particularity of the site is its morphology, at least as we see it today. The "trapeza" comprises two levels with an altitude difference of three metres, Upper and Lower "Trapeza". Between them, a partly natural and partly built construction surrounds the whole of the Upper Trapeza for about 450 metres. It is essentially the natural rock with quite clear traces of masonry. This picture was finalized during a period that has not been ascertained and for reasons that remain unknown as well. Taking into consideration that the parts of destroyed

Άποψη από την ανασκαφή δωματίου.
View of an excavated room.

περίοδο και για αδιευκρίνιστους λόγους. Λαμβάνοντας πάντως υπόψη τα τμήματα κατεστραμμένων τοικοδομιών που ουσιαστικά εξέχουν στην πλαγιά της λεγόμενης «Άνω Τράπεζας», θεωρείται αρκετά πιθανό ότι η τελευταία εκτεινόταν την περίοδο κατοίκησης του χώρου σε επιφάνεια μεγαλύτερη από τη σημερινή της, και κάποια στιγμή μετά την εγκατάλειψη του οικισμού υπέστη φυσική καταστροφή ή αποτέλεσε τόπο λατόμησης. Η «Τράπεζα Νέου Ρυσίου - Καρδίας», αν και γνωστή εδώ και έναν περίπου αιώνα ως αρχαιολογική θέση, δεν είχε ποτέ ερευνηθεί συστηματικά. Περιορισμένης έκτασης επιφανειακές έρευνες έγιναν κατά καιρούς, οι οποίες απέδωσαν ελάχιστα θραύσματα αγγείων από την Ύστερη Εποχή του Χαλκού μέχρι την Κλασική περίοδο.

Η αρχαιολογική έρευνα

Το 2016 η «Τράπεζα Νέου Ρυσίου - Καρδίας» ξεκίνησε να ανασκάπτεται συστηματικά. Ύστερα από χρονοβόρα αλλά απαραίτητη αποψίλωση από την κατά τόπους πυκνή θαμνώδη βλάστηση, η θέση ερευνηθήκε επιφανειακά σε όλη της την έκταση και αμέσως μετά ξεκίνησε η διενέργεια ανασκαφικών τομών. Μέχρι σήμερα έχουν ανασκαφεί τέσσερα σημεία στην «Άνω» και ένα στην «Κάτω Τράπεζα». Η συνολικά ερευνημένη έκταση είναι ακόμα μικρή, αλλά ικανή να οδηγήσει στην εξαγωγή ορισμένων πρώτων βασικών συμπερασμάτων. Και αυτό διότι τα τέσσερα ανασκαμμένα σημεία της «Άνω Τράπεζας» απλώνονται σε όλη της την έκταση, στο βόρειο και το νότιο άκρο της και σε δύο εκτεταμένους ενδιάμεσους χώρους.

Προκύπτει λοιπόν με βεβαιότητα ότι η θέση φιλοξenoύσε έναν οικισμό, και όχι μια απλή, για παράδειγμα στρατιωτική, εγκατάσταση. Έναν οικισμό που διέθετε οικοδομήματα με διάφορα δωμάτια, καθώς και δρόμους που διασταυρώνονταν μεταξύ τους χωρίζοντας τον οικισμό σε οικοδομικά τετράγωνα. Το πρωταρχικό υλικό δόμησης ήταν αναμφίβολα η πέτρα, προερχόμενη από την περιοχή, ενδεχομένως και από τις πλαγιές της ίδιας της «τράπεζας». Λίθοι διάφορων μεγεθών εμφανίζονται σε αφθονία σε όλη την έκταση της ανασκαφής και ήδη από την πρώτη, επιφανειακή στρώση των τομών. Οι περισσότεροι λιθοκτιστοί τοίχοι που έχουν αποκαλυφθεί μέχρι σήμερα σώζονται σε ένα μέσο ύψος μισού μέτρου, όσο δηλαδή είναι περίπου και το μέσο πάχος τους. Εσωτερι-

masonry protruding from the so-called "Upper Trapeza", it is quite possible that the latter occupied an area much larger than the current one and after the settlement was abandoned it was destroyed by a natural catastrophe or became a quarrying site. "Trapeza of Neo Rysio - Kardia", although the archaeological site had been known for about a century, had never been systematically excavated. Limited surface surveys had taken place, but the result was very few fragments of pottery from the Late Bronze Age until the Classical period.

Archaeological research

In 2016, the site of "Trapeza of Neo Rysio - Kardia" began to be systematically excavated. After a long-lasting but necessary clearing of dense shrubs, the surface of the site was explored wholly and then the excavation work started. To this day, four points in Upper and one in Lower Trapeza have been excavated. The total surface explored is still small but has led to some preliminary conclusions. The four excavat-

ed areas in "Upper Trapeza" extend until the northern and southern border as well as to large areas in the middle. So, it becomes clear and certain that the site comprised a settlement, not just a military installation. It was a settlement with buildings featuring multiple rooms and crisscrossing streets that divided it to building blocks. The primary building material was undoubtedly local stone, possibly from the very slopes of the "trapeza". Stones of various sizes are abundant throughout the dig and were found even when the trial trenches were opened. Most of the stone-built walls uncovered to this day have a height of around half metre, which is also their average width. The rooms in buildings have walls of 2 to 2.50 m., in some cases reaching up to 4 metres, while the roofs were probably covered with branches, straws or reeds, which do not withstand the passage of time. The use of the site "trapeza" is dated on the basis of the movable findings, the various categories of pottery (handmade

and wheel-made, unpainted, monochrome, ash-coloured, egg-shelled, or with decorations that could be geometric, roulette, embossed or engraved). These were pots made in local workshops. The imported ones were few, brought mainly from eastern Greece, Attica and Corinth. Most of them dated from the Early Iron Age and the Archaic Era, between the 10th and the 6th centuries BCE. A much smaller number of findings date from the Late Bronze Age (1600-1100 BCE), while fragments of pottery dating from the Classical and the Hellenistic times (that is, after the 5th century BCE) barely reach double digits, which indicates that the settlement was abandoned in the 6th century BCE. Some of the pottery of this category is also found in various sites in Central Macedonia and along the valley of Axios. Clay, stone and iron objects and tools have also been found, as well as bones and shells, testimonies to the variety of activities and the existence of workshops. Naturally, quite a few signifi-

Η πλαγιά της «Άνω Τράπεζας», που πατάει στην «Κάτω Τράπεζα». Διακρίνονται ίχνη τοικοδομίας. The slope of "Upper Trapeza" reaching "Lower Trapeza". Traces of walls are visible.

κά, τα δωμάτια ορίζονται από τοίχους διαστάσεων 2-2,50 μέτρων, που σε ορισμένες περιπτώσεις όμως μπορεί να φθάνουν και τα 4 μέτρα, ενώ στις στέγες τους πιθανότατα κυριαρχούσαν κλαδιά, καλάμια ή άχυρα, και πάντως υλικά που φθείρονται με τον χρόνο. Η χρονολόγηση της χρήσης της «τράπεζας» προκύπτει από τα κινητά της ευρήματα, και συγκεκριμένα από τις διάφορες κατηγορίες της κεραμικής (χειροποίητης και τροχήλατης, αβαφούς, μονόχρωμης, τεφρώς, ωκέλυφης, αλλά και με διακόσμηση, που μπορεί να είναι γεωμετρική, ταινιωτή, ανάγλυφη, επίθετη ή εγχάρυκτη). Πρόκειται κατά κανόνα για αγγεία τοπικών εργαστηρίων. Τα εισηγμένα αγγεία είναι λίγα και προέρχονται κυρίως από την ανατολική Ελλάδα, την Αττική και την Κόρινθο. Η κεραμική αυτή στη συντριπτική της πλειονότητα ανήκει στην Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου και την Αρχαϊκή Εποχή, και συγκεκριμένα κυρίως μεταξύ του 10ου και του 8ου αιώνα π.Χ. Αντιπροσωπεύεται επίσης, με πολύ μικρότερη ποσότητα ευρημάτων, και η Ύστερη Εποχή του Χαλκού (1600-1100 π.Χ.), ενώ τα θραύσματα αγγείων Κλασικής και Ελληνιστικής περιόδου (δηλαδή από τον 5ο αιώνα π.Χ. και μετά) δύσκολα φθάνουν διψήφιο αριθμό, γεγονός που υποδεικνύει εγκα-

τάλειψη του οικισμού τον 6ο αιώνα π.Χ. Αρκετές από αυτές τις κατηγορίες κεραμικής τις συναντούμε σε διάφορες θέσεις στην κεντρική Μακεδονία και κατά μήκος της κοιλάδας του Αξιού. Έχουν βρεθεί επίσης πήλινα, λίθινα και σιδερένια αντικείμενα και εργαλεία, όπως πολλά υφαντικά βάρη, χάλκινα κοσμήματα, τμήματα πλίνθων και κεράμων, οστά και όστρεα, που μαρτυρούν διάφορες δραστηριότητες των κατοίκων και την ύπαρξη εργαστηριακών χώρων. Παραμένουν βέβαια, όπως είναι φυσικό, και αρκετά σημαντικά ερωτήματα, εκτός από εκείνο της μορφολογίας της «τράπεζας». Για παράδειγμα, γιατί μια θέση με τέτοια στρατηγική σημασία, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, εγκαταλείφθηκε τόσο νωρίς και δεν ξανακατοικήθηκε ποτέ. Οι αιτίες εγκατάλειψης της θέσης θα μπορούσαν να συνδέονται και με την ταυτότητα των κατοίκων της. Σύμφωνα με την επικρατέστερη άποψη, οι Μακεδόνες, επεκτεινόμενοι από τον πυρήνα του βασιλείου τους στις Αιγές προς τα δυτικά, και εκτοπίζοντας σταδιακά τους Θράκες, πέρασαν τον Αξιό ποταμό περί τα μέσα του 6ου αιώνα π.Χ. Επομένως, οι κάτοικοι της «τράπεζας» στο Νέο Ρύσιο ανήκαν κατά πάσα πιθανότητα σε θρακικά φύλα. Η χρονική σύμπτωση της

εγκατάλειψης της θέσης τον 6ο αιώνα π.Χ., όπως προκύπτει από τα μέχρι στιγμής αρχαιολογικά δεδομένα, με την ιστορική αυτή μεταβολή είναι αναμφισβήτητη αξιοσημείωτη. Η συνέχιση της ανασκαφής, σε συνδυασμό και με τα αποτελέσματα ερευνών σε γειτονικές θέσεις, αναμένεται να ρίξει περισσότερο φως σε αυτά και άλλα ζητήματα ιδιαίτερα σημαντικά για την έρευνα της ευρύτερης περιοχής στις συγκεκριμένες περιόδους της ιστορίας. Αξίζει να σημειωθεί ότι η ανασκαφή στην «Τράπεζα Νέου Ρυσίου - Καρδίας» αποτελεί σήμερα ουσιαστικά τη μόνη ενεργή συστηματική και παράλληλα εκπαιδευτική ανασκαφή στην ευρύτερη περιοχή νότια-νοτιοανατολικά της Θεσσαλονίκης. Μετά το τέλος των εργασιών στο πεδίο, που λαμβάνουν χώρα κατά το καλοκαίρι, τα ευρήματα μεταφέρονται σε ειδικούς χώρους όπου καθαρίζονται, φωτογραφίζονται, συντηρούνται και καταγράφονται, πάντα με τη συμμετοχή φοιτητών, με τελικό στόχο τη μελέτη και δημοσίευσή τους.

cant questions remain unanswered, except the one regarding the morphology of the "trapeza". For example, why was a site of such strategic importance, as mentioned earlier, abandoned so early and not inhabited again? The reasons for abandoning the site could have to do with the identity of the inhabitants. According to the prevailing opinion, Macedonians who expanded westwards from the centre of their kingdom in Aiges, gradually displacing the Thracians, crossed the Axios river around

the mid-6th century BCE. The inhabitants of the "trapeza" in Neo Rysio probably belonged to Thracian tribes. The temporal overlap of the abandonment of the site in the 6th century BCE, according to archaeological evidence to this day, with this historical change is surely notable. Continuing excavation, combined with the results of excavations in neighbouring sites, is expected to shed light on these and other matters of grave importance for research in the greater area regarding these

historical periods. It should be noted that the excavation in "Trapeza of Neo Rysio - Kardias" is the only active and educational dig in the greater area south and southeast of Thessaloniki today. After the end of fieldwork, which takes place during the summer, the findings are transferred to special areas to be cleaned, photographed, conserved and recorded, with the participation of students, for purposes of study and publication.

Ανασκαμμένο δωμάτιο με ορισμένα από τα ευρήματα στον τόπο αποκάλυψής τους.
An excavated room with some findings on the spot where they were uncovered.